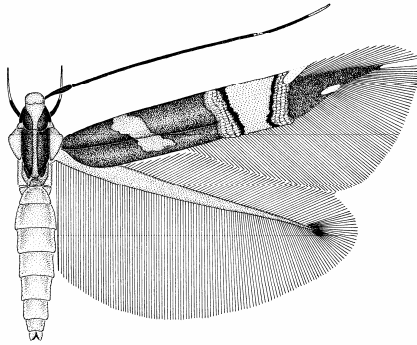

FRANJE

Jaargang 9 (17)

6 maart 2006

ISSN: 1388-4409

**Mededelingen uit de Secties Snellen en Ter Haar van de Nederlandse
Entomologische Vereniging**

Colofon

Franje is het gezamenlijke contactorgaan van de secties “Snellen” en “Ter Haar” van de Nederlandse Entomologische Vereniging en verschijnt twee maal per jaar.

Logo: *Cosmopterix zieglerella* door Sjaak Koster

Redactie: Frans Groenen, Maurice Jansen en Rob de Vos

Redactieadres: Maurice Jansen, Appelgaard 9, 4033 JA Lienden. Tel: 0344-603758, e-mail: m.g.m.jansen@minlnv.nl

Bestuur sectie Snellen:

voorzitter: Louis van Deventer, Van Speijkstraat 45, 5151 MD Drunen, e-mail: ljdventer@hetnet.nl

secretaris: Henk ten Holt, De Kluijskamp 10-28, 6545 JD Nijmegen. Tel: 024-3733995, e-mail: h.tenholt@tiscali.nl

penningmeester: Frans Groenen, Dorpsstraat 171, 5575 AG Luuykgestel. Tel: 0497-542153, e-mail: groene.eyken@chello.nl

Bestuur sectie Ter Haar:

voorzitter: Jaap Zwier, Turfweg 27, Yzevoorde 7021 JN Zelhem. Tel: 0314-326789, e-mail: jaap.zwier@slangenburg.nl

secretaris: Maja de Keijzer, Corn. De Withstraat 36°, 3311 GD Dordrecht. Tel: 078-6576263 E-mail: maya.dekeijzer@Springer-sbm.com.

penningmeester: Janny Sinnema, Sparjeburd 29, 8409 CK Hemrik. Tel: 0516-471222, e-mail: s.g.sinnema@wanadoo.nl

lid: Henk Hunneman, De Leijen 17, 8041 AX Gorredijk. Tel: 0513-464596.

lid: Hans Huisman, Patrijzenlaan 4, 8091 BK Wezep Tel: 038-3765741, e-mail: kj.huisman@hetnet.nl

Kopij voor de volgende Franje dient minstens twee maanden voorafgaand aan de eerstvolgende sectie-bijeenkomst bij de redactie ingeleverd te worden vóór 1 januari en vóór 1 juli. Grotere kopij of kopij met figuren indien mogelijk inleveren na overleg.

Lidmaatschap:

voor leden van Snellen: € 9,- per jaar, bij voorkeur te voldoen op Rabobank-rekening 130635790 te Luuykgestel onder vermelding van “Snellen”.

voor leden van Ter Haar: € 9,- per jaar, girorekening 4316551 t.n.v. Sectie Ter Haar, Hemrik.

Foreign members can pay their subscription of € 9,- yearly at the international banking account number: IBAN NL 80 RABO 0130 6357 90; BIC-Code: RABONL2U

Concerning the costs, please inform at your bank.

Für ausländische Mitglieder, bitte überweisen Sie den Mitgliedsbeitrag von € 9,- auf unsere internationale Kontonummer: IBAN NL 80 RABO 0130 6357 90; BIC-Code: RABONL2U. Für die Kosten, bitte informieren Sie bei Irhen Bank.

INHOUD

Henk ten Holt

Verslag van de najaarsbijeenkomst van de sectie Snellen op 22 oktober 2005 te Lexmond 4

Maurice Jansen

Gerard Langohr overleden 19

Rob de Vos

Verslag van de najaarsbijeenkomst van de sectie Ter Haar op 26 november 2005 te Lexmond 20

Frits Bink

Rupsen op grassen 26

Frans Groenen

Een onderzoek naar *Thaumetopoea processionea* 30

Maurice Franssen

Over *Chloroclysta siterata* (Geometridae)..... 31

Voorjaarsbijeenkomst van de sectie Snellen 33

Voorjaarsbijeenkomst van de sectie Ter Haar 34

Verslag van de najaarsbijeenkomst van de sectie Snellen op 22 oktober 2005 te Lexmond

Henk ten Holt

Aanwezig: J. Asselbergs, B. van Aartsen, G. Bergsma, L. van Deventer, D. Doornheijn, R. Dorst, C. Gielis, A. Goutbeek, F. Groenen, H. Groenink, L. Groothedde, C. ten Ham, H. ten Holt, H. Huisman, M. Jansen, W.G. de Jong, K. Kaag, I.A. Kaijadoo, M. de Keijzer, S. Koster, H.-J. van Loh, J.A.W. Lucas, C. Naves, E. van Nieukerken, J. Sinnema, J. Scheffers, M. van der Straten, J. Stuurman, G. Tuinstra, A. Verboven, J. van Vuure, H. van der Wolf, J. Wolschrijn, K. Zwakhals, J. Zwier

Huishoudelijk deel

Opening

De voorzitter opent de vergadering en heet alle aanwezigen welkom. Helaas is Eddy Vermandel verhinderd waardoor er ook deze keer geen mogelijkheid is entomologische benodigdheden en literatuur aan te schaffen. André Verboven uit België kan worden verwelkomd als nieuw lid. Hij houdt zich met name bezig met de tortriciden. Ook Ruud Dorst wordt verwelkomd als nieuw lid. Hij is bioloog, heeft in het verre verleden ervaring opgedaan met kleine vlinders en o.a. met Diakonoff gewerkt, en wil zijn kennis weer opfrissen.

Verslag

Het verslag van de vergadering van 9 april wordt goedgekeurd.

Bestuursmededelingen

De voorzitter meldt dat zijn tweede bestuurstermijn is geëindigd maar er zich nog geen nieuwe voorzitter heeft gemeld. Wel lopen er gesprekken met een kandidaat-voorzitter. Tot die gesprekken, hopelijk met positief gevolg, kunnen worden afgerond, zal hij de voorzitterstaken waarnemen.

Ook heeft zich geen sectielid gemeld voor het vervullen van de rol van secretaris. Henk ten Holt begint daarom aan zijn tweede termijn.

Tevens meldt de voorzitter dat er een verzoek is gekomen van de EIS-werkgroep Vlinderfaunistiek. De werkgroep verzoekt de sectie Snellen een lid en een bestuurslid aan te wijzen die de sectie willen vertegenwoordigen in de werkgroep Vlinderfaunistiek. Hierop wordt tijdens de volgende vergadering teruggekomen. Belangstellenden kunnen zich melden.

De secretaris doet verslag van het afgelopen jaar. 2005 was wederom een goed jaar voor de sectie Snellen. Er zijn geen grote rampen en ongelukken gebeurd en het aantal leden is wederom gestegen. Het bedraagt momenteel 75. De heer Zwakhals die al lange tijd op de lijst stond bleek geen lid te zijn en is van de lijst afgevoerd. Niettemin wordt zijn

Franje 9 (17) – maart 2006

aanwezigheid achter de macrocamera vanzelfsprekend zeer gewaardeerd. Nieuwe leden in 2005 zijn de heren Dorst, Naves en Tuinstra en - sinds deze vergadering - de heer Verboven.

In mei werd een brief van de Vlinderstichting ontvangen. Zij verzocht om de mening van het bestuur van de sectie Snellen over de Nederlandse namen voor een vijftiental merendeels zeer algemene micro's die in de Nederlandse vertaling en bewerking van de nachtvlindergids van Paul Waring en Martin Townsend in het inleidende gedeelte genoemd worden. Het bestuur heeft besloten, in overeenstemming met het eerder in de vergadering geformuleerde standpunt, om zich niet uit te spreken over Nederlandse namen voor microlepidoptera en de Vlinderstichting aldus te berichten.

De resultaten van de ledenenquête laten nog even op zich wachten. Direct nadat de enquêteformulieren verwerkt waren, werd de computer van de secretaris getroffen door een ernstige storing waardoor het werk voor niets was. Daarna ontbrak de motivatie enigszins om het werk opnieuw op te pakken.

Sinds het laatste financieel verslag zijn de beschikbare middelen voor Snellen toegenomen. Voor het overzicht zie pagina 6. In december 2002 was het totaal van de middelen € 1398,88, op dit moment is het totaal €1540,55. Dit komt mede door dat de achterstand van het innen van contributiegelden met ongeveer 75 % gedaald is.

Het totaal van de spaarrekening is gedaald. Deze daling heeft zijn oorzaak in het voor financieren van het Snellen/Ter Haar weekeinde. De verwachting is dat de reserve voor het einde van het jaar weer aangevuld kan worden tot het niveau van 2002 door de ontvangst van opstaande vorderingen.

Tegenover de jaarlijkse contributie inkomsten (€ 666,00 van 74 leden) staan diverse vaste kosten: Franje (gem. € 300,00 per jaar), zaadhuur (€ 180,00), bankkosten (€ 60,00), bestuurskosten (€ 50,00), met een totaal van € 590,00. Het bestuur verwacht door dit positief saldo de contributie niet verhoogd hoeft te worden. Voorwaarde is wel dat het bedrag aan nog te innen contributie niet hoger wordt en de kosten niet stijgen.

Naar aanleiding van het financieel verslag merkt Jaap van Vuure op dat het vormen van een vermogen niet het doel van een sectie als de onze moet worden. Geld moet besteed worden aan de doelstelling van de sectie en er moet niet meer geld in omloop zijn dan daarvoor nodig is. Het sectiebestuur deelt die mening, het vormen van een vermogen is geen doelstelling van onze sectie, er is alleen een reserve nodig voor eventuele onvoorziene uitgaven in verband met de doelstellingen van de sectie, zoals een onverhoopt verlies bij het organiseren van de jaarlijkse excursie of de vervanging van een kapot apparaat.

Komende vergaderingen

De volgende vergaderdatum is 25 maart 2006. Data voor latere vergaderingen zijn nog niet vastgesteld omdat de secretaris van de sectie Ter Haar, Rob de Vos, dit aan zijn opvolger overlaat. Een zeer voorlopige datum voor de najaarsvergadering is 25 november 2006.

Franje 9 (17) – maart 2006

De penningmeester doet financieel verslag over 2005.

Balans

Datum	23 november 2002	22 oktober 2005
Middelen		
Kas	€ 95,82	€ 170,77
Bank	- 365,35	- 557,82
Spaarrekening	- 937,71	- 811,96
Totaal	€ 1398,88	€ 1540,55
 Vorderingen		
Contributie	€ 834,00	€ 216,00
Franje 16	-	120,00
Rente 31/12	- 36,88	- 30,00
Verkopen	-	20,00
Totaal	€ 870,88	€ 386,00
Totaal M+V	€ 2269,76	€ 1871,55

Preparatiematerialen

De sectie wil graag stimuleren dat de leden zich bekwamen in het prepareren van genitaliën. De penningmeester wijst op de mogelijkheid om voor een laag bedrag preparatiematerialen aan te schaffen die voornamelijk van ons sectielid Toine Rutten verkregen zijn. Hij laat enkele materialen zien. Bij de penningmeester kan desgewenst ook digitaal een bestellijst worden aangevraagd door een mail te sturen naar groene.eyken@chello.nl o.v.v. lijst prepareermaterialen.

Feromonen

Ook het werken met feromonen zou de sectie willen stimuleren. Via de Pherobank kunnen feromonen worden betrokken. Belangrijk nadeel blijft de minimum-bestelling van 130,- euro. Het zou daarom de voorkeur hebben wanneer een sectielid bereid zou zijn een en ander te coördineren zodat er een gezamenlijke bestelling gedaan kan worden.

De secretaris doet de suggestie om – naast de bekende wespvlinders - binnen de sectie een lijst tot stand te brengen van kleine vlinders waarvoor feromoononderzoek een welkome aanvulling op de beschikbare methoden is. Wie zou(den) bereid zijn een dergelijke lijst op te stellen? De via de Pherobank beschikbare feromonenlijst is on-line te raadplegen op www.pherobank.nl.

Verslag Snellen/Ter Haar excursie 2005 door Frans Groenen

De jaarlijkse excursie, dit jaar gehouden in boswachterij De Kempen, het stroomgebied van de Goorloop, mogen op diverse punten een succes noemen. Ten eerste was er een grote opkomst van 27 deelnemers. En ten tweede zal de vrijdagavond de geschiedenis ingaan als een van de betere vangnachten. Met temperaturen van boven de 25 graden (23.00 uur was het nog 27° Celsius) tot ver in de zwoele nacht waren ideaal. Onweders, op korte afstand zichtbaar, bleef de deelnemers gespaard. Hoewel, afgaande op de opmerkingen zoals op de film te horen is, het aantal waar te nemen vlinders in het begin van de avond onvoldoende leek, hebben de ideale weersomstandigheden er voor gezorgd dat later op de avond records gebroken konden worden. Er zijn schattingen gemaakt van 2000 tot 3000 vlinders op een laken. Naarmate de avond vordert zijn er dan ook, eveneens op de gevoelige DVD vastgelegd, kreten van verbazing te horen. Deze kreten zullen zodadelijk vertoond worden.

Zaterdag waren de weersomstandigheden minder gunstig met lagere temperaturen en meer wind. Met een aantal mensen zijn we via een route door het gebied gelopen. Onderweg zijn enkele interessante soorten gevangen zoals *Rheumaptera hastata* en *Zygaena filipendulae*. Deze laatste soort was in het gebied nog niet waargenomen. Tegen einde van de wandeltocht vertoonde diversen wandelaars vermoeidheidstekenen. De stimulans voor het volhouden van de wandeltocht was het eindpunt van de tocht: op een terrasje te genieten van trappisten en andere drank.

Na het nuttigen van de gemeenschappelijke maaltijd in het naast de overnachtinglocatie gelegen restaurant, is iedereen het veld ingetrokken voor de tweede nacht. Voor deze avond zijn terreinbeheerders uitgenodigd om een demonstratie met de lichtval bij te wonen. Ontvangen zijn vertegenwoordigers van Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Bosgroep Zuid, IVN Bergeijk-Eersel en enkele voorbijgangers, in totaal zo'n 15 personen. De reacties vanuit deze groep waren zeer positief. Voor verschillende genodigden was dit de eerste kennismaking met nachtvlinders. Verder viel het op dat de beheerders welwillend staan tegenover vlinderinventarisaties en is besproken op wat voor manier er in de toekomst samengewerkt kan worden. Naar mijn mening zijn dergelijke demonstraties van belang voor het begrip bij beheerders voor onderzoek, wekt het interesse op voor nachtvlinders bij mensen en wordt het eenvoudiger om toestemming te krijgen tot terreinen voor het verzamelen van vlinders.

Door de lagere temperaturen en een meer open wolkendek was het aantal waargenomen vlinders in deze tweede nacht beduidend minder, maar zeker niet minder interessant. Met name uit de Macro hoek zijn leuke vangsten te melden waarover ik op deze bijeenkomst overigens geen verdere mededelingen doe.

Zondagochtend hebben er geen activiteiten meer plaatsgevonden. De meeste deelnemers zijn op het einde van de ochtend huiswaarts gegaan. Tot nu toe hebben drie deelnemers hun waarnemingen ingeleverd voor het verslag. Door deze drie deelnemers zijn 236 soorten vlinders waargenomen. Enkele interessante micro's zijn *Buckleria paludum*, deze soort heeft zich de laatste jaren verspreid over de gehele Kempen, *Aethes*

margaritana, deze soort is door mij nog nooit in De Kempen waargenomen, hoewel hij vroeger in de omgeving van Reusel wel gevangen is, *Lozotaeniodes formosana*, hoofdzakelijk bekend uit de kuststreek, verder uit Zuid-Limburg en Drenthe en dan nu ook uit de Kempen en *Pandemis cinnamomeana*, alleen bekend uit Zuid Limburg. Deze soort is vorig jaar ook al vermeld van dezelfde vindplaats.

Hoewel de organisatie vooraf zijn zorg heeft uitgesproken over de financiële dekking van de huisvesting voor het weekeinde, is het gelukt, door de hoge opkomst van 27 deelnemers, met een positief kostenplaatje (€ 3,04positief) het weekeinde af te sluiten.

Jaap Zwier vraagt of er een verslag van de excursie komt. Dat verslag wordt toegezegd door Frans Groenen.

Jaap Zwier vraagt vervolgens hoe het staat met de verslaglegging van de excursie uit 2003 naar het gebied rond Bergen op Zoom. Louis van Deventer, een van de organisatoren, belooft dat er een verslag komt.

Excursie 2006

Vervolgens ontspint zich een gedachtewisseling over de excursie 2006. Velen spreken een voorkeur uit voor het duingebied. Er worden diverse suggesties gedaan. De bruikbaarheid van de suggesties hangt vooral af van de vraag of er geschikte accommodatie te vinden zal zijn. Afgesproken wordt dat een aantal mensen gaat informeren naar de mogelijkheden en deze doorgeeft aan Jaap Zwier. Tijdens de eerstvolgende Ter Haar-vergadering wordt hierover verder gesproken.

Faunistische mededelingen

C. Gielis

De heer Gielis presenteert het genus *Amblyptilia* Hübner. Type species: *Alucita acanthadactyla* Hübner.

Wereldwijd zijn 30 soorten bekend waarvan hij er circa 15-18 kan laten zien. Uit Nederland is één soort bekend: *acanthadactyla*. Uit Nederland is ook *punctidactyla* gemeld maar deze soort komt niet in Nederland voor.

Het genus wordt gedefinieerd door de vleugelvorm, de tekening, de vleugeladering, een schubbenborstel aan de derde veer van de achtervleugel en een genitaalstructuur met in het mannetje een ‘vogelkop’ structuur van de valve en een asymmetrische plaats van het ostium bij het vrouwtje.

De heer Gielis laat aan de hand van de beschikbare soorten zien hoe er graduele, vaak minieme verschuivingen plaatsvinden in de vleugelkenmerken van de *Amblyptilia*-soorten door de verschillende biogeografische zones. Enkele soorten zijn uiterlijk niet te onderscheiden, alleen met behulp van de genitaliën. Opvallend is het grote aantal soorten dat bekend is uit Nieuw-Zeeland. Op de eilanden aldaar komen maar liefst 8 soorten voor. Op grond daarvan bestaat het vermoeden dat het genus zich hiervandaan heeft verspreid naar de rest van de wereld.

Franje 9 (17) – maart 2006

Er zijn 30 soorten bekend die in de volgende gebieden voorkomen:

West-Palaearticisch:	Centraal-Aziatisch:	Oost-Aziatisch:
<i>acanthadactyla</i> <i>punctidactyla</i>	<i>acanthadactyloides</i> <i>zhdankoi</i>	<i>fibrgezi</i> <i>shoni</i> <i>japonica</i> <i>shirzui</i>
Orienteels:	Indo-Australisch:	Pacifisch gebied:
<i>forcipalus</i>	<i>atrodactyla</i> <i>galactostacita</i> <i>iriana</i>	<i>aeolodes</i> <i>deprivatalis</i> <i>epotis</i> <i>falcatalis</i> <i>heliastis</i> <i>lithoxestes</i> <i>repletalis</i> <i>vigens</i>
Nearctisch:	Neotropisch:	Afrika:
<i>bowmani</i> <i>pica</i>	<i>punoica</i> <i>sautellaris</i> <i>landiyi</i> <i>kosteri</i>	<i>direptalis</i> <i>incerta</i> (Madagascar) <i>vietli</i> (Madagascar)

Jaap van Vuure vraagt welk soortbegrip ten grondslag ligt aan de basis van een dergelijke analyse. De heer Gielis geeft aan dat hij zich er in deze presentatie makkelijk vanaf gemaakt heeft door alleen de vleugeltekening te laten zien. Maar er spelen ook andere kenmerken een rol zoals de maxillaire palpen, de doorns op de poten en genitaal kenmerken. Al die verschillen moet men meewegen. Gielis wijst erop dat het genusbegrip bij deze groep nog veel lastiger ligt dan het soortbegrip. Kenmerkend voor *Amblyptilia* is dat de cuculus langer is dan de sacculus waardoor ruwweg het beeld van een 'vogelkop' ontstaat. Maar als men dat als criterium neemt, zou men ook nog andere soorten tot het genus kunnen rekenen. Vleugeltekening, interne anatomie en andere kenmerken zijn mede bepalend voor het genus.

Hugo van der Wolf

Hugo vertelt dat hij dit jaar slechts weinig heeft verzameld. Bij zijn buitenlandse bezoeken (Spanje, Verenigde Staten en Duitsland) werd hij achtervolgd door slecht weer. Ook zijn dagvlindertellingen op de vliegbasis Eindhoven vielen zwaar tegen: 2005 was het slechtste jaar van de 13 jaren tot nu toe.

Hij kan daarom slechts melding maken van twee interessante soorten. *Duponchelia fovealis* werd binnenshuis aangetroffen en op 1 juli werd tijdens de Nationale Nachtvliedernacht *Ypsolopha sequella* aangetroffen ten oosten van Nederweert in een vochtig beekdal met populier, gemengd loofbos e.d.

Erik van Nieukerken - DNA-Barcoding: a useful new tool for research in Lepidoptera? Abstract

DNA-Barcoding is quickly becoming a new standardized way of identification organisms by means of one or a few standard molecular markers, in animals usually CO1. It aims at building a large database of these unique identifiers, coupled with taxonomic information and vouchers, in order to avoid ambiguous identities. Miniaturisation of sequencing techniques will undoubtedly lead to a quicker and easier way to obtain these barcodes, eventually even in the field. The potential for barcode identifications is great, once this database is taking shape: previously unidentifiable tissue parts can unequivocally be identified to species. Advantages are not only in the area of applied biology (identification of food parts, pest species, tracing illegal trade of conserved species etc.), but also for pure research. All stages and the previously unidentifiable or unknown sex of a species can be associated to the correct species. It provides a quicker way to get new information on hostplants and life histories without the often laborious breeding. Both ecologists and taxonomist can benefit from this method. DNA-barcodes are also helpful to trace cryptic species and to a certain extent elucidate phylogeny at lower levels. Barcodes can also be used to identify hostplants and parasitoids. Some examples will be shown, and limitations of the method will be discussed.

Hugo van der Wolf vraagt of regionale verschillen tussen soorten in de DNA-barcode terug te vinden zijn. Erik antwoordt bevestigend. De heer Gielis wijst er op dat de Japanners andere methoden gebruiken. Erik antwoordt dat inderdaad verschillende stukjes gen gebruikt worden maar dat de keuze van het stuk gen afhankelijk is van het doel van het onderzoek. Bij DNA-barcoding moet je CO1 gebruiken, al was het maar omdat iedereen dat doet en de gegevens anders onvergelykbaar zijn. Anton Cox vraagt of er geen grote problemen zijn met vervuiling zoals in het forensisch onderzoek. Erik geeft aan dat dat probleem minimaal is. Als er al 'vervuiling' is dan betreft het vaak een Braconide maar een dergelijke vervuiling levert op zichzelf vaak ook interessante gegevens op.

DNA-barcoding is niet iets voor de verre toekomst. De kosten voor het 'sequencen' door een laboratorium liggen nu op 15 euro per monster maar gaan ongetwijfeld dalen naar bijvoorbeeld 1 euro. Op niet al te lange termijn komt het daarmee ook binnen het bereik van amateur-entomologen. Van belang is om daar nu al rekening mee te houden door het materiaal op een goede manier te verzamelen. Het materiaal moet bij voorkeur niet ouder dan 10 jaar zijn en, ook bij voorkeur, op alcohol-96% bewaard worden. Een poot volstaat al voor een DNA-barcode. Op internet is veel nadere informatie te vinden met het zoekwoord 'DNA-barcode'. Enkele interessante sites zijn: http://barcoding.si.edu/index_detail.htm,

<http://www.barcodinglife.org>.

Jan Asselbergs

Jan Asselbergs doet verslag van interessante vangsten van het afgelopen jaar. Alle vangsten hebben betrekking op exemplaren uit de Robinson-lichtval die stond opgesteld aan de noordostrand van Bergen op Zoom op de grens met de gemeente Heerle. De volgende soorten werden getoond:

Stophedra weirana (Douglas), 22-23.vi.2005 één man, nieuw voor West-Brabant;

Epermenia chaerophylella (Goeze), 11-15.vii.2005 één man, nieuw voor West-Brabant;

Platyedra subcinerea (Haworth) 21-22.vi.2005 één wijfje, nieuw voor West-Brabant.

Voorts *Cnephasia genitalana* Pierce & Metcalfe 27-28.vii.2005 één man, overal schaars; nieuw voor W.Brabant. Het mannelijk genitaal is gekenmerkt door de aanwezigheid van een lange sacculus in combinatie met een convexe ventrale rand van de valve.

Tenslotte *Ephestia unicolorella woodiella* Richards & Thomson 21-22.vi één man,, voorheen bekend als *E. parasitella unicolorella* Staudinger. De rups voedt zich ondermeer met droog plantaardig materiaal. De soort schijnt zich in de laatste decennia uit te breiden in Zuid-Nederland.

Sjaak Koster

Tineidae-Hieroxestinae

In totaal worden er vier genera met in totaal vijf soorten van deze onderfamilie vermeld in Fauna Europaea als voorkomend in Europa. Tot dusver zijn er drie soorten vermeld uit ons land. Van twee soorten van het genus *Opogona* staat vast dat ze zijn geïmporteerd, maar zeer waarschijnlijk kan geen van de drie soorten zich hier buitenshuis handhaven. De typische kop met de opvallende dwarse haarborstel is karakteristiek voor deze onderfamilie.

Oinophila v-flava (Haworth)

Gemakkelijk te herkennen aan de geknikte dwarsbanden op de voorvleugel. Vertoond wordt een exemplaar van de Canarische Eilanden, waar de soort voorkomt in de open lucht. *O. v-flava* werd in het verleden nogal eens in wijnkelders gevonden waar de rups op schimmels en wijnkurken leeft. Buitenshuis leeft de rups van droog plantaardig materiaal.

Opogona sacchari (Bojes)

Zuidloo, 21.viii.2004, leg. H. Groenink. Alle vermeldingen van deze soort, en dat zijn er nogal wat uit vooral de zuidelijke helft van ons land, zijn uit gebouwen. Dit is, voor zover ik heb kunnen nagaan, de eerste vermelding uit het vrije veld. De vlinder moet ergens ontsnapt zijn, want de dichtstbijzijnde plaats waar de soort zich buiten kan voortplanten zijn de Canarische Eilanden. De soort kan een plaag vormen op bananen en suikerriet.

Gracillariidae

Micrurapteryx kollariella (Zeller).

Vlodrop-Station, Meinweggebied, 24.v.2005, enkele exemplaren, leg. A. Schreurs & M. van Stiphout. *Micrurapteryx kollariella* is recentelijk alleen te Bergen op Zoom

gevangen, waar Asselbergs in 1990 en 1991 meer dan 20 vlinders klopte uit de voedselplant van de rups, brem (*Cytisus scoparius*), en te Breda waar hij een mannetje ving in de lichtval. Voordien was de soort slechts bekend van een zestal oude vindplaatsen van de zandgronden uit het zuiden, midden en oosten van het land.

Phyllonorycter scopariella (Zeller).

Meinweggebied, 25.v.2005, enkele exemplaren, leg. A. Schreurs & M. Stiphout. De soort is bekend van het midden en zuidoosten van ons land, maar het gaat hier meestal om oude vondsten. De vlinders werden gesleept van de voedselplant brem (*Cytisus scoparius*). De rupsen maken een mijn van 15-25 mm lang in de groene twijgen, vaak op zaailingen of kleine struikjes en ze zijn moeilijk te vinden.

Oecophoridae

Borkhausenia luridicomella (Herrich-Schäffer).

Posterholt, 18.vi.2005, leg. M. Stiphout. De meeste vindplaatsen van deze soort liggen in Limburg. Intussen is ze ook vastgesteld in het oosten van ons land en ook uit Amsterdam en Rotterdam. Het verschil met de algemene *Borkhausenia fuscescens* (Haworth) is dat *B. luridicomella* een okergele kop heeft. Bij *B. fuscescens* is die gelijk aan de kleur van de thorax.

Elachistidae

Elachista regificella Sircom.

Tijdens een vlinderexcursie met de vrijwilligers van het Zwanenwater werd in een nat hooiland een mannetje van deze soort gesleept op 26.vii.2005, leg. J. Koster. Een fraaie elachistide met zilverkleurige vlekken op de voorvleugels. In dezelfde week bleek er ook een vrouwtje in de vangpot van de malaiseval te zitten. De vrouwtjes zijn gemakkelijk te herkennen aan de witte sprietuiteinden. De vlinder is, op een oud exemplaar uit Groesbeek van 1931 na, recentelijk alleen bekend uit Zuid-Limburg waar ze op diverse plaatsen is gevangen. De rups mineert in diverse soorten biezen, zoals: ruige veldbies (*Luzula pilosa*), witte veldbies (*Luzula luzuloides*), grote veldbies (*Luzula sylvatica*) en mogelijk ook andere *Luzula*-soorten. Aangezien bovenstaande soorten niet in het Zwanenwater voorkomen, maar wel twee andere: veelbloemige veldbies (*Luzula multiflora*) en gewone veldbies (*Luzula campestris*), zullen de rupsen zich daar wel uit ontwikkeld hebben.

Note: Erik van Nieukerken merkt op dat de soort zeer recent is opgesplitst in een drietal soorten: *Elachista regificella*, *E. geminatella* en *E. tengstromi*. Verder onderzoek zal moeten uitwijzen welke van deze soorten er voorkomen in Nederland. In Engeland blijken alle drie de soorten voor te komen.

Coleophoridae

Coleophora ochripennella Zeller

Posterholt, x-xi.2004, zakken op witte dovenetel (*Lamium album*). De vlinders kwamen van 17-28.v.2005, leg. A. Schreurs & M. Stiphout. Een zeldzame soort. Recentelijk is *Coleophora ochripennella* alleen in de provincie Limburg gevonden. De zakken zijn te

vinden op verschillende soorten van de familie Labiatae zoals ballote (*Ballota* sp.), andoorn (*Stachys* sp.), dovenetel (*Lamium* sp.) en hondsdrif (*Gelechoma hederacea*).

Gelechiidae

Mirificarma interrupta (Curtis)

Vlodrop-Station, Meinweggebied, 15.v-1.vi.2005 in aantal gesleept van brem, leg. A. Schreurs & M. Stiphout. Een opvallend getekende vlinder die na 1933 slechts op een drietal vindplaatsen is aangetroffen. Als voedselplant worden, behalve brem, ook o.a. verfbrem (*Genista tinctoria*), duitse brem (*G. germanica*) en stekelbrem (*G. anglica*) genoemd.

Pyralidae

Paracorsia spec. Fauna spec. nov.

Posterholt, 22.v.2005, leg. M. Stiphout. In België alleen bekend uit de provincie Namen en niet meer gezien na 1980. In Engeland eenmaal gekweekt van zwarte toorts in 1876 en sindsdien niet meer gezien en wordt daar beschouwd als een zeldzame trekvlinder. Ook gemeld van Duitsland, en daar niet gewoon, en Luxemburg. Verder is de soort vermeld van Midden-, Oost- en Zuid-Europa. De rups leeft op de bloemen van zwarte toorts (*Verbascum nigrum*).

Literatuur

<http://www.faunaeur.org>

<http://www.nederlandsesoorten.nl>

Huemer, P. & O. Karsholt, 1999. Gelechiidae I (Gelechiinae; Teleiodini, Gelechiini). - In P. Huemer, O. Karsholt and L. Lyneborg (eds): *Microlepidoptera of Europe 3*: 1-356.

Huisman, K.J. & J.C. Koster, 1994. Nieuwe en interessante Microlepidoptera uit Nederland in de jaren 1988 - 1991 (Lepidoptera). *Entomologische Berichten* 59: 77-95.

Huisman, K.J. & J.C. Koster, 1998. Nieuwe en interessante Microlepidoptera uit Nederland in het jaar 1995 (Lepidoptera). *Entomologische Berichten* 58: 53-69.

Huisman, K.J. & J.C. Koster, 1999. Nieuwe en interessante Microlepidoptera uit Nederland in het jaar 1996 (Lepidoptera). *Entomologische Berichten*: 59: 77-95.

Huisman, K.J. & J.C. Koster, 2000. Nieuwe en interessante Microlepidoptera uit Nederland in hoofdzaak van de jaren 1997 en 1998 (Lepidoptera). *Entomologische Berichten*: 60: 193-216.

Huisman, K.J., J.C. Koster, E.J. van Nieukerken & S.A. Ulenberg, 2004. Microlepidoptera in Nederland in 2001-2002. *Entomologische Berichten* 64: 170-187.

Kuchlein, J.H. & J.H. Donner, 1993. De kleine vlinders: Handboek voor de faunistiek van de Nederlandse Microlepidoptera: 1-715. Pudoc, Wageningen.

Pelham-Clinton, E.C., 1985. Hieroxestidae. In: Heath, J & Emmet A.M. (Eds.): *The moths and butterflies of Great Britain and Ireland. Volume 2. Cossidae – Heliodontidae*: 208-212.

Traugott-Olsen, E. & E. Schmidt Nielsen, 1977. The Elachistidae (Lepidoptera) of Fennoscandia and Denmark. In: *Fauna Entomologica Scandinavica* 6: 1-299.

Sjaak vervolgde zijn verhaal met een beamerpresentatie over het genus *Oegoconia* en sloot af met een uitgebreide foto-impressie van het SEL-congres in Rome.

Erik van Nieukerken

Erik van Nieukerken liet foto's zien van de rups en het vraatpatroon van *Pseudopostega auritella* uit Het Zwanenwater bij Callantsog. De rups maakt lange dunne gangmijnen in de bast van de stengel van wolfspoot (*Lycopus europaeus*). De voedselplant was al 15 jaar bekend, maar de rups nog nooit gevonden. De literatuuropgaven van *Caltha* als voedselplant zijn onjuist.

Jaap van Vuure

Calybites phasianipennella (Hübner)

Eén ex. op licht te Kortgene op 28.ix.2004. Nieuw voor Zeeland? In 2003 blijkt deze soort in het westen van het land vrij algemeen te zijn voorgekomen (pers. med. Joop Kuchlein). Zelf ving ik de soort nooit eerder. Als voedselplant worden verschillende duizendknoopachtigen opgegeven zoals perzikkruid, zwaluwtong en schapezuring.

Parornix torquillella (Zeller)

Eén ex Veersedam op 8.vi.2004 (pr.nr. 1341 ♀). Voor het eerst op Noord Beveland, wel bekend uit Zeeuws-Vlaanderen; overigens schaars in het westen van het land. Voedselplant is *Prunus spec.*

Coleophora adpersella Benander

Eén ex. op licht te Kortgene op 6.vii.2005 (pr. nr. 1350 ♂). Ving ik nooit eerder in Zeeland, wat natuurlijk vreemd is voor een soort die bekend is van de schorren en de daar groeiende planten (o.a. *Suaeda maritima* en *Chenopodium spec.*). De soort is begin jaren tachtig voor het eerst uit ons land gemeld (zie jaarlijs 1982-1983).

Gypsonoma sociana (Haworth)

Eén wijfje op 1.vi.2004 overdag opgejaagd te Wissenkerke, (pr. nr. 1331), Geen bijzondere soort – de voedselplant is o.a. populier (*Populus*) – maar ik ving hem nu pas voor het eerst op Noord Beveland. Tot nu toe was het altijd *G. dealbana* (Fröhlich). Daarvan te onderscheiden door de helder witte kop en de zwarte beschubbing van de voorrandsvlek. Voor de zekerheid toch maar een preparaat gemaakt, omdat het onderscheid op deze uiterlijke kenmerken toch wat tegenvalt wanneer geen grotere series vergeleken kunnen worden.

Harry Groenink

Harry Groenink heeft een aantal nieuwe micro's voor Bathmen en omgeving aangetroffen:

Te Zuidloo *Caloptilia falconipennella* (Hübner), 23.iii.2005; *Pammene giganteana*, 23.iii.2005; *Epiblema scutulana* (Denis & Schiffermüller), 23.iv.2005; *Schoenobius gigantella* (Denis & Schiffermüller), 19.v.2005; *Calamotropha paludella* (Hübner), 10.viii.2005. Te Laren (prov. Gelderland) werd op 23.vii.2005 aangetroffen *Grapholita compositella* (Fabricius).

Charles Naves

Micropterix tunbergella is nummer één in zowel de Geannoteerde Naamlijst van de Nederlandse vlinders als in de Kleine Vlinders van Joop Kuchlein.

Scholten vond deze soort in 1933 in de Bijvanck bij Beek als nieuw voor onze fauna. Nadien is de vlinder nog op enkele plaatsen in Zuid-Limburg gevangen en de laatste dieren werden daar in 1984 waargenomen. De vlinder werd na 1984 gedurende negen jaar niet waargenomen en er werd stilletjes gevreesd dat de soort in ons land wel eens uitgestorven zou kunnen zijn. Het toeval wil echter dat ik in 1994 één vlinder overdag op een stam van een haagbeuk vond in een boscomplex nabij Drempt en Hoog-Keppel. Dit is de meest noordelijke vindplaats voor ons land, maar mogelijk veel interessanter is dat de vlinder er ook nu nog steeds wordt waargenomen. Dit jaar zag ik de soort al op 25 april en zeker niet uitgesloten is dat de vlinder er al een dag of twee eerder present was. Op 28.iv.2002 trof ik zeker 15 exemplaren op eikenstammen aan en zelfs enkele in copula. In 2003 sleepte ik tot mijn grote verbazing de vlinder uit lage vegetatie in het Baakse bos en dit gebied ligt zelfs nog een uurhok noordelijker. Het lijkt me niet uitgesloten dat de vlinder op meer plekken kan worden ontdekt. Hoogstwaarschijnlijk geeft de soort de voorkeur aan enigszins vochtige biotopen en is het zinvol om vanaf rond 25 april de eikenstammen nauwkeurig te inspecteren vooral tijdens of na een warme periode. Planten in de directe omgeving van de vindplaats zijn ondermeer meidoorn (*Crataegus* sp.), sleedoorn (*Prunus spinosa*), framboos (*Rubus idaeus*), braam (*Rubus* sp.) en aalbes (*Ribes rubrum*).

De nummer twee in beide eerdergenoemde lijsten is *Micropterix mansuetella* Zeller. De vlinder heeft vergeleken met *tunbergella* (Fabricius) een minder duidelijke tekening en de kopharen zijn zwart in plaats van geel. Ook deze soort heb ik in bovengenoemde boscomplexen gevonden, maar steeds in een enkel exemplaar en nooit op stammen maar op bloeiende grassen, boterbloemen en dovenetels. De vlinders zag ik veelal pas omstreeks half mei. Gezien het aantal vondsten is, vergeleken met *tunbergella*, *mansuetella* eigenlijk veel zeldzamer maar de laatste houdt er een veel meer verborgen levenswijze op na.

Tot slot enkele opmerkelijke vondsten van *Oinophila v-flava* (Haworth), nr. 185 van de naamlijst en nr. 178 van de Kleine Vlinders.

De tot op heden laatst bekende vondst van deze soort stamt uit 1943. In de Geannoteerde naamlijst wordt de soort in ons land geacht te zijn uitgestorven. Het toeval wil echter dat mijn dochter in 2002 met de vlinder thuis kwam die ze gevangen had in een bloemenzaak te 's Heerenberg. Zelf ving ik de vlinder in een horecabedrijf te Laag-Keppel. Alom wordt de vlinder geassocieerd met kurk en juist in bovengenoemde branches wordt kurk veel gebruikt.

Jaap Zwier

Op 24 en 28.viii.2003 was ik zo gelukkig een aantal mijnen van deze voor Nederland nieuwe soort te vinden bij mij in de buurt te Haankheide bij Zelhem. Het was Willem Ellis die de mijnen herkende als afkomstig te zijn van *Lyonetia prunifoliella* (Hübner). Zoals veel collega's heb ik elk jaar wel een aantal vlinders die ik niet op naam kan brengen, maar gelukkig zijn er een aantal deskundige mensen die je dan verder helpen. Zo ontdekte Hans Huisman tussen de verzamelde ongedetermineerde micro's van mij een *prunifoliella* gevangen op 17 augustus 2002 achter mijn huis op licht (Yzevoorde, Zelhem). Deze datum ligt dus vóór de datum dat ik de mijnen vond en ik had dus,

zonder dat ik het wist, deze soort al in mijn collectie voordat in Entomologische Berichten gepubliceerd werd (Ent. Ber. 64: 18-20) dat er een nieuwe soort in Nederland gevonden was.

Hans Huisman

Hij heeft op de zomerexcursie van Snellen/Ter Haar in Oost-Brabant een bladroller gevangen uit het genus *Eana* die nieuw is voor Nederland. Hij vertelt iets over de diagnostiek, de verspreiding en de biologie. In de jaarlijst over 2005 zal hier nader op worden ingegaan.

Het dier lijkt op het eerste gezicht heel veel op de Pyralide *Crambus perlella* (Scopoli), maar de palpen zijn maar half zo lang. Men moet echter oppassen. Voor de familie van de Tortricidae heeft het genus *Eana* relatief lange palpen en toevallig zag hij zeer onlangs een exemplaar van *C. perlella*, op dezelfde excursie gevangen door Jannie Sinnema, met veel kortere palpen dan in het genus *Crambus* gebruikelijk.

De vlinder wordt vooral gevonden in bergachtige gebieden. Hij is uit Engeland alleen bekend van 2 plaatsen in Schotland, uit België van een enkele plaats in de provincies Luik en Luxemburg. De rups is mogelijk polyfaag, leeft in een zijdeachtig spinsel en wordt voornamelijk gevonden tussen de wortels van grasachtige planten.

Daarnaast behandelt hij *Acleris effractana* (Hübner). Deze soort is recent door Leraut afgescheiden van *Acleris emargana* (Fabricius) en wordt uitvoerig besproken in een artikel van Karsholt c.s. in Nota Lepidopterologica 28(2). Wat uiterlijk betreft lijken de soorten uiteraard veel op elkaar, maar de uitholling van de costaalrand is bij *A. effractana* gemiddeld oppervlakkiger en de voorvleugels zijn meer grijsbruin. In het mannelijk genitaal zijn de socii van *A. effractana* langer, bij het wijfje is de ductus bursae mogelijk wat langer.

Hij heeft zijn eigen materiaal op de twee soorten onderzocht en tot nu toe geen *A. effractana* gevonden. Helaas liepen de kenmerken in zekere zin door elkaar. Exemplaren met de meest oppervlakkige uitholling hadden de korte socii van *A. emargana*, een dier met een diepe uitholling had een mannelijk genitaal dat op een overgang tussen *emargana* en *effractana* leek.

Dit zegt natuurlijk nog weinig. Er is veel te weinig materiaal onderzocht en het is onzeker of de nieuwe soort in ons land voorkomt. Toch heeft spreker enige twijfel. *A. effractana* lijkt een noordelijke soort te zijn. Hij vraagt zich toch af of het wel twee aparte soorten zijn. Zou er geen sprake kunnen zijn van geographische variabiliteit? Op hoeveel onderzochte exemplaren hebben de auteurs zich gebaseerd? Zij praten van verschillende voedselplanten. Dit moet, na genitaalonderzoek, teruggedeneerd zijn. Over hoeveel gekweekte exemplaren hadden zij de beschikking?

Als derde punt laat hij een exemplaar zien van *Atremaea lonchoptera* Staudinger, een heel zeldzame en lokale Gelechide, op licht gevangen in Wezep op 13.vii.2005. Het dier deed evenzeer denken aan een *Schoenobius*-mannetje als aan een Gelechide, maar ook hier wezen de palpen direct de weg. De vlinder was van vijf vindplaatsen uit ons land bekend. Ook in het buitenland moet de soort lokaal zijn. De rups leeft op lisdodde (*Typha* sp.).

Als laatste toont hij enkele exemplaren van *Yponomeuta irrorella* (Hübner), gevangen op licht tijdens de nationale nachtvlindernacht van 1 juli te Zwolle, aan de rand van de Overijsselse Vecht. Ook dit is nog een zeldzaam dier, al wordt hij de laatste tijd wat meer gezien. Veel van de nieuwe vangsten zijn gedaan in de buurt van de grote rivieren. Of die toch een rol spelen bij de uitbreiding van sommige soorten?

Henk ten Holt

Scrobipalpa costella (Humphreys & Westwood).

Om te beginnen een soort waarover ik met Joop Kuchlein in het tweede nummer van TINEA Nederland een artikeltje heb geschreven. De aanleiding daarvoor was een tweetal binnenlandse vondsten van deze tot dat moment als kustdier bekend staande soort, namelijk te Geulle in 1984 (leg. A Cox) en te Nijmegen door mijzelf in 2002. Als we Klein-Profijt bij Rhoon meerekenen, waar de soort in 1995 werd aangetroffen, gaat het om een drietal binnenlandse vondsten. Bij publicatie van het artikel kon misschien nog enige twijfel bestaan over het mogelijk incidentele karakter van deze binnenlandse vondsten, maar die twijfel bestaat nu niet meer. De soort is na 2002 ieder jaar te Nijmegen aangetroffen, in 2005 ging het om tweetal exemplaren, gevangen in juli en augustus. Tot op heden heb ik helaas tevergeefs gezocht naar rupsen op die ene bitterzoet-plant (*Solanum dulcamara*) die in mijn tuin staat.

In het artikel wordt de hypothese geformuleerd dat de uitbreiding van *costella* - niet alleen in het binnenland - te maken zou kunnen hebben met de stijging van de gemiddelde wintertemperatuur. Ook op de Yahoo-groep UK-micro-moths is over *costella* gesproken. Daarbij kwamen interessante Britse gegevens boven tafel: Martin Corley heeft het gegevensbestand van de vangsten op zijn boerderij er eens naast gelegd. *S. costella* wordt veel door hem gevangen, uit het bestand bleek dat er tweemaal een sterke aantalsfluctuatie naar beneden is geweest, in beide gevallen direct na voor Britse begrippen strenge winters. Het zou bijzonder boeiend zijn om de Europese *costella*-gegevens eens te analyseren op klimatologische verbanden. Wie kent een klimatoloog die daar zijn medewerking aan zou willen verlenen?

Metalampra cinnamomea (Zeller).

Dan een soort die een beetje aan een kleine *Harpella forficella* (Scopoli) doet denken. De soort is volgens Kuchlein (1999) bekend uit een 25-tal uurhokken verspreid over het hele land. Ik kende de soort tot op heden eigenlijk niet maar vond hem het afgelopen jaar op twee plekken, in de Hatertse Vennen onder Nijmegen en bij mij thuis. De soort leeft in dood hout en dode schors. Specifiek wordt dood populierehout genoemd door Kuchlein (1999).

Stathmopoda pedella (Linnaeus).

Een andere soort die zeker niet bijzonder te noemen is qua zeldzaamheid maar die ik nog niet eerder had gezien is *Stathmopoda pedella*. Ik laat hem vooral zien omdat hij uitzonderlijk fraai getekend is en vanwege de zeer bijzondere zithouding met de zijwaarts en omhoog gerichte achterste poten die daarbij ook nog eens sterk verdikt zijn. Zeer bijzonder om te zien.

Duponchelia fovealis Zeller.

Dan een soort waar ik lang op heb gewacht na regelmatige meldingen in de sectie. Afgelopen jaar werd voor het eerst bij mij thuis te Nijmegen *Duponchelia fovealis* aangetroffen, in september en oktober, beide sterk afgevlagen exemplaren.

Cacoecimorpha pronubana (Hübner).

Voor deze soort geldt hetzelfde als voor *D. fovealis*, al diverse malen gemeld in de sectie en de jaarlijsten maar nog niet eerder in de regio Nijmegen gevonden, althans niet door mij. Afgelopen september dus wel.

Ectoedemia lousella (Sircom).

Tenslotte een soort die in 2003 voor het eerst door Kees Alders in Nederland is gevonden en gekweekt, *Ectoedemia lousella*. De vondst is gepubliceerd in het laatste (dubbel)nummer van TINEA Nederland. Na de eerste vondsten door Kees Alders is de mijn op diverse plekken in Nederland gevonden, vooral in het oostelijke deel van het land, namelijk Maastricht, De Kunderberg, De Hamert bij Arcen, Nijmegen, Arnhem, Renkum en Assen. Mogelijk is zij ondertussen al weer van nieuwe plaatsen bekend. Zelf vond ik haar nog vlakbij Meinerswijk, een natuurontwikkelingsproject in de uiterwaarden bij Elden, iets ten westen van Arnhem. Het is interessant om de verspreiding verder te volgen, in de komende weken kan men nog op zoek naar de mijn. De rups mineert de vruchtjes van spaanse aak (*Acer campestre*). De mijn is vergelijkbaar met die van *E. sericopeza* (Zeller) op noorse esdoorn (*Acer platanoides*) en *E. decentella* (Herrich-Schäffer). Een gemeineerd vruchtje van spaanse aak wordt getoond.

Jan Scheffers

Jan Scheffers toont diverse dia's van kleine vlinders.

Tortricodes alternella (Denis & Schiffermüller) werd als rups op duindoorn (*Hippophae rhamnoides*) gevonden te Monster, Bloedbergduin op 26.vi.2004. De vlinder verscheen op 27.iii.2005.

Hedya ochroleucana (Fröhlich) werd eveneens als rups op roos (*Rosa*) te Monster Bloedbergduin gevonden op 29.v.2005 en de vlinder verscheen op 23.vi.2005.

Ancylis achatana (Denis & Schiffermüller) werd gevangen te Monster Bloedbergduin op 3.vii.2005.

Metzneria lappella (Linnaeus). Klitten werden verzameld bij Wassenaar in Meijndel op 19.ix.2004 en de vlinder kwam uit op 3.vii.2005.

Endothenia gentianaeana (Hübner).

Kaardebollen werden verzameld begin februari 2005 te Maassluis, Vlaardingen en Hoek van Holland. Deze vlinder kwam uit op 15.v.2005 en dat is vroeg omdat ik er een paar binnenshuis uitkweekte. Een groot aantal rupsen werd buiten uitgekweekt en de meeste adulten kwamen in juli uit.

Ostrinia nubilalis (Hübner).

Rupsen van deze vlinder werden gevonden in de stengel van bijvoet (*Artemisia vulgaris*). Na enkele jaren van vergeefse pogingen om de rupsen uit te kweken is dat dit jaar voor het eerst gelukt. De rups kan worden gevonden door te letten op een kluitje uitwerpselen aan de stengel onder een gaatje. De stengels werden verzameld in het najaar van 2004 (Plaats 20B, Honselersdijk). De vlinder verscheen op 20.vii.2005.

Dichelia histrionana (Fröhlich) werd gevangen op 31.viii.2005 te Monster Bloedbergduin.

Gerard Langohr overleden

Maurice Jansen

Op 2 november 2005 is na een lang ziekbed Gerard Langohr overleden. Hij was sinds 1956 lid van de N.E.V. en tot en met de zeventiger jaren was hij een van de weinigen die zich met micro's bezighielden. Niet alleen heeft hij daarbij in de buurt van zijn woonplaats Simpelveld gevangen maar hij was ook elders actief in Zuid-Limburg en daarnaast ook in de rest van Nederland waaronder Zeeland en de Zuidhollandse eilanden. Hij publiceerde enkele malen bijzondere vondsten in de Entomologische Berichten maar was al geruime tijd niet meer actief binnen Snellen.

Verslag van de najaarsbijeenkomst van de sectie Ter Haar op 26 november 2005 te Lexmond

Rob de Vos

Aanwezig: B. van Aartsen, B. van As, G. Bergsma, F. Bink, E. de Bruin, D. Doornheijn, M. Franssen, C. Gielis, F. Groenen, D. Groenendijk, M. Groenendijk, C. ten Ham, K.J. Huisman, H. Hunneman, W.G. de Jong, I. Kiel, M.S.M. de Keijzer, J.A.W. Lucas, J. van der Meulen, F. Post, K.K. Rijsdijk, P.J. Rooij, W. van Rooijen, A. Saunders, J. Scheffers, J. Sinnema, S. Sinnema, P. van Son, M. van Straten, J. Stuurman, G. Tuinstra, E. Vermandel, D. Vestergaard, R. Vis, D.D. Visser, J. Voogd, R. de Vos, J. van Vuure, J.H.H. Zwier.

Afwezig met bericht: Rineke Gronert, Henk ten Holt, Wim Koopman, Harry Nagel, L. Groothedde, Anton Cox, Johan Schipperen, Cun Wijnen, Auke Hunneman.

Introducées: Peter Spannenburg, Tymo Muus.

De opening was om 10.45 en dat is vroeger dan gebruikelijk vanwege het verwachte slechte weer.

Bestuursmededelingen:

Brief van Henk ten Holt: Voor de laatste keer wordt de brief van Henk ten Holt, met kritiek op het bestuur, besproken. Alle punten uit de brief van Sjoerd Tiemersma worden nog eens opgenoemd, waarna de voorzitter dit beantwoordt of toelicht met de mening van het bestuur. De brieven bevinden zich in het archief van de sectie. De leden in de zaal gaan ermee akkoord dat dit agendapunt hiermee is afgesloten.

Alle leden van de sectie Ter Haar hebben zich van te voren kunnen voorbereiden op een discussie betreffende het antwoord dat het bestuur geformuleerd heeft op de verschillende punten van kritiek die door Henk ten Holt op het beleid van het bestuur gegeven zijn. Dit antwoord komt nu in discussie en leidt tot de volgende besluiten:

- de vergadering stemt ermee in dat de redactie van de jaarlijst blijft zoals die is. Wel wil het bestuur graag dat er meer mensen ingeschakeld worden.
- de vergadering gaat akkoord met de vertegenwoordiging van een bestuurslid en een niet bestuurslid in de Werkgroep Vlinderfaunistiek. Eén lid heeft via een mail bezwaar aangetekend, dat hieronder aan de orde zal komen
- het bestuur heeft contact gehad met de Vlinderstichting over het gebruik van gegevens van de leden. Zij heeft bezwaar gemaakt tegen het gebruik van nog ongepubliceerde gegevens (bijv. in Franje) die afkomstig zijn uit de Ter Haar-vergaderingen. Geen van de aanwezigen kon staande de vergadering nog nieuwe voorbeelden noemen van bovengenoemd gebruik.
- Voorstellen tot wijziging van het reglement, het rooster van aftreden en de voorgestelde bestuurskandidaten worden aanvaard. Deze punten worden in de rest van het verslag besproken.

- het algehele verdere beleid van het bestuur wordt door de vergadering onderschreven.

E-mail van Frits Bink: In deze mail uit Frits Bink kritiek op het beleid van het bestuur ten aanzien van de omgang met de WVF. Hij benadrukt de onafhankelijkheid van de sectie belangrijk te vinden.

Frits Bink: Zorg dat de sectie Ter Haar zelfstandig blijft. Hij is tegen inmenging van andere organisaties omdat de vrijheid van kritiek dan wordt beperkt. Gebonden bestuursleden kunnen immers geen kritiek hebben. De volgens Frits gepropageerde Rode lijsten beperken uiteindelijk onze bezigheid.

Frans Post: Het bestuur moet verantwoordelijk zijn voor wat in Ter Haar wordt ingebracht. Na publicatie is de gemelde informatie vrij, eerder niet. Liever achteraf een evaluatie of het bestuur het goed heeft gedaan. Rode lijsten zijn een zaak voor het Ministerie. In de praktijk gaat dat goed samen met onze activiteiten, kijk bijvoorbeeld naar SOVON.

Hans Huisman: Gegevensopslag is een belangrijk punt voor de sectie, anders hebben we geen doel. Bestuur en WVF kunnen heel goed samengaan.

Cees Gielis: Kijk naar hoe het bij de sectie Snellen gaat: als iemand gegevens wenst te gebruiken dan is toestemming van de inbrenger nodig.

Joke Stuurman: Hebben jullie contact met Snellen over de vertegenwoordiging in de WVF? Hans Huisman: Ja, maar we hebben nog geen antwoord.

Eén lid heeft schriftelijk gemeld dat hij zijn lidmaatschap wil opzeggen wegens het wederom bespreken van deze problematiek.

Verslag vorige keer: geen commentaar.

Voorstel tot wijziging van het reglement van de sectie Ter Haar:

Er worden een aantal voorstellen gedaan voor reglementswijzigingen.

- Art. 5b. Tegenkandidaten (bij bestuursverkiezingen) kunnen worden voorgedragen door de leden en deze voordracht dient gesteund te worden door vijf leden. De voorgestelde kandidaten dienen schriftelijk een bereidverklaring af te geven dat men ook daadwerkelijk aan het bestuur wil deel nemen. Namen van kandidaten moeten voor aanvang van de vergadering bij het bestuur bekend zijn.
- Art. 6. Bestuursleden worden voor drie jaren benoemd, waarna verlenging met drie jaar mogelijk is.
- Art. 17e. aanvulling: Eén lid en één bestuurslid zullen de sectie vertegenwoordigen in de WVF. Deze leden zullen voor drie jaren worden benoemd, waarna verlenging met drie jaar mogelijk is. (dit punt zal nog met het bestuur van de WVF worden besproken). Ruud Vis vraagt of WVF vertegenwoordigers gekozen zullen gaan worden. Waarschijnlijk wel.
- Kleine taalkundige wijzigingen worden aanvaard.

Bestuursverkiezing:

Bob van Aartsen en Rob de Vos treden aan het einde van de dag af. Ze krijgen elk een presentje. Vanuit de vergadering zijn geen kandidaten voor een bestuursfunctie voorgedragen. Henk Hunneman en Maja de Keijzer treden aan en worden met applaus verwelkomd.

Er wordt bovendien een rooster van aftreden gepresenteerd en goed bevonden:

Voorzitter	Jaap Zwier	2007
Secretaris	vervanger Rob de Vos	2008
Penningmeester	Jannie Sinnema	2006
Lid	Hans Huisman	2006
Lid	vervanger Bob van Aartsen	2008

Financieel verslag:

Nieuw is de reiskostenvergoeding voor bestuursleden. Verslag in archief. Overzicht ligt ter inzage. Momenteel hebben we ca. € 1800,- in kas

De kascommissie bestaande uit Ben van As en Jan Scheffers heeft de kas in orde bevonden. De volgende keer bestaat de kascommissie uit Frits Bink en Jeroen Voogd.

Excursie:

Er blijken drie mogelijkheden voor een excursie te zijn:

- Noordhollands Duinreservaat, accommodatie in Bakkum (Joke Stuurman)
- Oostvoorne, accommodatie bij scouting (Hans Huisman)
- Nieuwkoopse Plassen, laagveengebied, accommodatie werkschuur Natuurmonumenten

Frans Post stelt het uiterste zuiden van Zuid-Limburg voor zoals het Bovenste Bos e.d. of de Maasuitwaarden tussen Maastricht en Eijs. Jeroen Voogd stelt de duinen van Meijndel voor waar een veldstation aanwezig is en zal Sifra Corver benaderen.

Ook wordt de suggestie gedaan om een datum in juni te plannen zonder veel maan.

De voorstellen worden in beraad genomen en de uitslag volgt nog.

Rondvraag:

Dick Groenendijk legt het proces van de jaarlijsten uit. Jaarlijst 2000 wordt gedrukt en die van 2001 is in voorbereiding. Hij vertelt met behulp van de beamer over de vertaling van Moths, het nieuwste nachtvlinderboek uit Engeland. Uitgave van de aangepaste Nederlandse versie wordt in augustus 2006 verwacht. Dick vraagt de leden om commentaar bij de rubriek “voorkomen”. Wie wil kan zich melden bij Dick.

Jaap Zwier informeert naar het verslag over de excursie naar Bergen op Zoom. Frans Post merkt op dat het verslag eraan komt maar dat hij nog steeds gegevens moet ontvangen betreffende een aantal microvangsten en vraagt of degene die nog gegevens hebben verzameld deze aan hem kunnen verstrekken.

Faunistische mededelingen:

Frans Groenen vertelt over de excursie naar De Kempen en toont een film van de excursie. Er was een grote opkomst van maar liefst 27 personen. Een zwoele nacht met temperaturen boven de 25° Celsius met heel veel vlinders, schattingen lopen uiteen van 2000 tot 3000 vlinders op het laken! Tevens werden een aantal zeldzamere soorten als *Drymonia velitaris* (Hufnagel), *Cerura erminea* (Esper), *Hydrelia sylvata* (Denis & Schiffermüller), *Ptilodon cucullina* (Denis & Schiffermüller), *Zygaena filipendulae* (Linnaeus) en *Rheumaptera hastata* (Linnaeus) gevangen.

Frans vertelt een verhaal over de historie en de areaaluitbreiding van *Thaumetopoea processionea* (Linnaeus) en de mogelijke oorzaken ervan en doet een oproep voor gegevens. Zie hiervoor pagina 30.

Frans Post: Frans vertelde over *Phymatopus hecta* (Linnaeus) in Noord-Brabant die niet alleen op adelaarsvaren (*Pteridium aquilinum*) maar ook op stekelvaren (*Dryopteris* sp.) leeft. De verspreiding is aanzienlijk groter dan tot nu toe bekend was en op Vlindernet wordt aangegeven. De soort is gebonden aan varenrijke bossen. Volgens Jeroen Voogd komt *P. hecta* ook op bosbes (*Vaccinium*) voor.

Sabra (Drepana) harpagula (Esper). In Zuid-Limburg werden vier exemplaren gevangen en is daarmee herontdekt voor Nederland.

Henk Hunneman: Bijzondere soorten uit Friesland in 2005. Ondanks het slechte jaar werden er toch hele leuke soorten gevonden.

Spilosoma urticae (Esper) werd door hem waargenomen te Veenwouden en te Laaxum. Andere recente waarnemingen van deze soort uit Friesland zijn: Goëngahuizen, Kobbelaan. leg. Meijer; 2001: Eernewoude, leg. Tuinstra; 2003: Eastermar, Bergumer meer, tien exemplaren leg. Hunneman, Sinnema en Tuinstra; Teroelster sipen, leg. Saunders; Makkumer waard, leg. Kuipers.

Hydrelia sylvata (Denis & Schiffermüller) te Oranjewoud, tijdens Nationale Nachtvliedernacht, leg. Hunneman.

Ennomos erosaria Denis & Schiffermüller te Gorredijk, leg. Hunneman. Een andere recente waarneming uit Friesland is in 2002 te Jubbega in het Schuregaasterveld, leg. Tuinstra.

Archanaera algae (Esper). Te Wijnjewoude in het Oude bos, leg. Hunneman. Een andere recente waarneming uit Friesland is te Gorredijk in 2001 leg. Hunneman.

Clostera anachoreta Denis & Schiffermüller. Te Sintjohannesga in het Oosterschar, leg. Hunneman & Sinnema.

Perizoma sagittata (Fabricius) werden te Steggerda in de Lindevallei twee rupsen op Poelruit (*Thalictrum flavum*) aangetroffen, leg. Hunneman. Volgens Lempke (1985) in zijn Vlinders van Friesland is de soort van slechts twee plaatsen in het zuidoosten van de provincie bekend. De vlinder komt op licht af maar het beste is de rupsen te zoeken. Deze zitten op de zaadtrossen van poelruit (*Thalictrum flavum*), zijn traag en door hun vorm nauwelijks van de zaden te onderscheiden. De soort werd enkele malen eerder gevangen: in 1956 werden meer dan 250 rupsen door Camping gevonden op poelruit te

Wolvega, in 1959 nam Dijkstra de soort als adult waar te Wolvega en in 1963 Boer Leffef te Nijetrijne.

Ook werd er informatie verstrekt over de Voorlopige atlas van de macronachtvlinders in Friesland. Deze staat ook op de website van de Vlinderwerkgroep Friesland: www.vlinderwerkgroepfriesland.nl/nachtvlinders

Jeroen Voogd: Sluipwespen, Limacodidae en meer.

Jeroen liet aan de hand van een PowerPoint presentatie iets zien van de enorme diversiteit aan sluipwespen die hij tijdens het opkweken van allerlei rupsen tegenkomt. Niet alleen uiterlijke verschillen werden getoond maar met name ook verschillende levensstrategieën waaronder endo- en ectoparasitisme

Voor het determineren van de sluipwespen en het vergaren van kennis over de biologie heeft Jeroen veel contact met Mark Shaw, een specialist uit Engeland. Mark Shaw moedigde Jeroen aan om eens goed te kijken naar de Limacodidae. Vanaf augustus tot half oktober heeft Jeroen daarom met grote regelmaat rupsen van *Apoda limacodes* (Hufnagel) verzameld op de eiken (*Quercus* sp.) aan de westkant van de Edense Heide, in totaal zijn meer dan 300 rupsen verzameld die ook allemaal opgekweekt zijn. Alle van *Apoda limacodes* bekende sluipwespen zijn hierbij aangetroffen, waaronder ook de zeer zeldzame *Sphinctus serotinus*, welke in Nederland sinds begin 1900 waarschijnlijk niet meer waargenomen is. Pas vanaf oktober werden geparasiteerde rupsen aangetroffen, maar het is dan ook een sluipwesp die laat in het jaar vliegt en haar eitjes op het lichaam van de rupsen afzet. Deze sluipwesp ontwikkelt zich gedurende de overwintering van de rupsen als prepupa in de cocon.

Vermeldenswaardig is ook dat tijdens het zoeken naar rupsen van *Apoda limacodes* er in oktober in totaal vier rustende exemplaren van *Dichonia aprilina* tussen de bladeren van eikentakken aangetroffen werden.

Er is ook gericht gezocht naar rupsen van *Heterogenea asella*, ook hiervan zijn meerdere rupsen gevonden, op de Veluwe uitsluitend op beuk (*Fagus sylvatica*). Tijdens een tocht naar Losser, begin oktober 2005, zijn ook wat rupsen van *Apoda limacodes* verzameld (ook hier werd een rups aangetroffen met een ei van *Sphinctus serotinus* op het lichaam). Zeer opmerkelijk was de vondst van enkele tientallen rupsen, allemaal op eik (*Quercus robur*), van *Heterogenea asella* op meerdere locaties in de omgeving van Losser. Ondanks gericht zoeken op de aanwezige beuken, met een op het oog ideale standplaats, is er daar geen enkele rups van *Heterogenea asella* op beuk gevonden. Hetgeen in schril contrast staat met de Veluwe, waar zeer veel eiken afgezocht zijn naar rupsen van *Apoda limacodes* en *Heterogenea asella*, en zonder meer gevonden zouden zijn als ze op eik gezeten zouden hebben, terwijl de rupsen op dezelfde locatie op de Veluwe wel op de aanwezige beuken gevonden zijn.

Jeroen geeft aan dat hij verwacht dat *Heterogenea asella* wellicht algemener is dan wordt aangenomen, daar de vlinders slecht op licht afkomen en de rupsen vrijwel niet te kloppen zijn en dus echt op zicht gezocht moeten worden.

Tenslotte heeft Jeroen nog het bijzondere verpopingsgedrag van *Leucodonta bicoloria* (Denis & Schiffermüller) getoond. Van deze soort wordt in de literatuur veelal aangegeven dat de rupsen vermoedelijk in de toppen van berk (*Betula* sp.) leven, daar zij

zelden gevonden worden. Ook zijn er nauwelijks vondsten bekend van rupsen die op zoek zijn naar een geschikte verpopingsplek. Wel worden er regelmatig vers uitgekomen vlinders laag bij de grond aangetroffen en in de literatuur wordt veelal aangegeven dat de rupsen zich onder de grond verpoppen. Tijdens een kweek van deze soort vanaf het ei bleek dat de volgroeide rupsen de bast rond twijgen wegvreten en daarmee de sapstroom onderbreken, met als gevolg dat de bladeren verwelken. De rupsen spinnen deze verwelkte bladeren aan elkaar en verpoppen zich in het zo gevormde omhulsel, vervolgens vallen ze met de bladeren op de grond. Hierbij valt op dat de rups nog niet verpopt is op het moment dat hij naar beneden valt, mogelijk heeft dit te maken met het feit dat een pophuid kwetsbaarder is dan een rupsenhuid. Alleen in deel IV van de serie Die Schmetterlinge Baden-Württemberg wordt dit gedrag beschreven.

Siep Sinnema: Vertelt over twee interessante soorten in Friesland:

Whittleia retiella (Newman). Deze soort die behoort tot de Psychidae werd op 26.iv.2005 gevangen te Wijnjeoude in het natuurgebied Wijnjeterperschar. Ze werd eerder gevonden in Utrecht, het Noord-Hollands veenweidegebied, Zeeland (4x), westelijk Noord-Brabant (2x) en in de kop van Overijssel (1x). In Friesland is *W. retiella* bekend van Terschelling, Oost Ameland en Griend. De soort is in Zuid en Zuidoost Engeland gebonden aan zoutmoerassen (Hättenschwiler, 1985). De rups leeft op allerlei grassen (Gramineae).

Spodoptera exigua (Hübner). Op 27.x.2005 werd één exemplaar waargenomen te Beetsterzwaag maar *S. exigua* is drie keer eerder in Friesland waargenomen in de zestiger jaren. Het is een trekvlinder, maar kan in kassen de winter overleven.

Literatuur:

Hättenschwiler, P. 1985. Psychidae. In: Heath, J. & Emmet A. M. (Eds.). The Moths and Butterflies of Great Britain and Ireland. Volume 2: Cossidae-Heliodinidae: 128-151.

Joke Stuurman laat dia's zien want ze zit met vragen over ondermeer de naamgeving.

Rob de Vos: Rob doet een oproep voor materiaal van *Tyria jacobaeae* (Linnaeus) voor een onderzoek naar de ecologische en chemische verschillen. Het onderzoek wordt uitgevoerd door de universiteiten van Bayreuth (Duitsland), Minnesota (USA) en Braunschweig (Duitsland). Gevraagd wordt om gedroogde delen van de voedselplant, monsters van rupsen en vlinders en parasieten. Geïnteresseerden kunnen reageren en terecht voor meer informatie op het volgende e-mailadres: gunnar_brehm@yahoo.com.

Bovendien doet hij het verzoek om in het programma Orde goed op te letten op het fout intikken van een naam, vooral bij automatische invoer: bij het gedeeltelijk invoeren van de naam verschijnen er opties. Het gebeurt te vaak dat op deze manier verkeerde namen worden ingevoerd. Dat betekent extra werk bij het nalopen van fouten.

Cees Gielis: Toont fraaie microtoomfoto's van eitjes op een rupsenhuid, aangehecht met behulp van een steeltje en een chemische stof.

Gerrit Tuinstra: Laat enkele bijzondere soorten uit Friesland zien: *Chrysodeixis chalcites* (Esper), *Sideridis albicolon* (Hübner); *Omphaloscelis lunosa* (Haworth) te Kornwerderzand; *Xestia agathina* (Duponchel) in het Fochteloërveen te Wijnjewoude; *Blepharita. satura* (Denis & Schiffermüller); *Xylena vetusta* (Hübner) te Lauwersoog; *Meganola strigula* (Denis & Schiffermüller) en *Eupithecia abietaria* (Goeze). Hij toont daarnaast enkele vreemde variëteiten waaronder een erg witte van *Lomaspilis marginata* (Linnaeus) en een heel zwarte van *Cabera exanthemata* (Scopoli).

Jan Lucas laat een Belgisch tijgerblauwtje, *Lampides boeticus* (Linnaeus), zien. De soort is ook in Nederland een paar keer waargenomen. Tevens laat hij een exemplaar zien van *Chloroclysta siterata* (Hufnagel), afkomstig van Hoek van Holland en van *C. citrata* (Linnaeus). Van de laatste soort wordt betwijfeld of het werkelijk *citrata* is omdat het exemplaar erg is afgevlagen en nauwelijks meer herkenbaar is. Genitaalonderzoek zal uitsluitsel moeten geven.

Daan Vestergaard laat diverse vlinders uit zijn collectie zien en vertelt over gynandromorfen van *Callimorpha dominula* (Linnaeus) en van *Euplagia quadripunctaria* (Poda), van de laatste soort ook van een exemplaar van Rhodos.

Frits Bink: Vertelt over rupsen op grassen waaronder het veenhooibeestje, *Coenonympha tullia* (Müller) en de grasuil *Cerapterix graminis* (Linnaeus). Zijn verhaal staat op pagina 26.

De aangekondigde film over de Papua-expeditie wordt de volgende keer vertoond. Er was geen tijd meer voor.

Sluiting: 15.45 uur. De volgende bijeenkomst is op 8 april 2006.

Rupsen op grassen

Frits Bink

Onder de dagvlinders zijn de zandogjes (*Satyrinae*) en een deel van de dikkopjes (*Hesperiinae* & *Heteropterinae*) de soorten waarvan de rupsen op grassen leven. Maar de vraag welke soort er op welk gras leeft wordt in de literatuur vaak onbevredigend beantwoord. In de praktijk van de bescherming van bedreigde soorten komt het er echter wel op aan om te weten hoe de relatie tussen het samen voorkomen van een vlindersoort en een grassoort tot stand komt.

Een voorbeeld van meningsverschil treedt op bij de maatregelen voor de bescherming van het veenhooibeestje (*Coenonympha tullia*). De door de Vlinderstichting voorgestelde plannen gaan uit van een nauwe relatie tussen het voorkomen van eenarig wollegras (*Eriophorum vaginatum*) en het veenhooibeestje, terwijl in de Europese literatuur gewag gemaakt wordt van verschillende grassoorten als waardplant en ook van andere biotopen dan alleen hoogveen. In de Engelse literatuur wordt echter eenarig wollegras als belangrijkste waardplant genoemd en dit wordt voor de Nederlandse

situatie als uitgangspunt gekozen. In het verleden kwam het veenhooibeestje echter voor op locaties waar eenarig wollegras geen rol gespeeld kan hebben en er dus geen direct verband was tussen voorkomen van beide soorten. Het betreft hier onder andere de historische vindplaatsen in Utrecht, in de Achterhoek en in Brabant. Het kan best zijn dat op de huidige vindplaatsen in het Fochteloërveen en het Hingsterveen er wel een verband waargenomen wordt, maar dat ligt niet alleen aan de aanwezigheid van eenarig wollegras gezien het feit dat de rupsen ook op andere grassoorten kunnen leven. Op de plaatsen waar nu eenarig wollegras groeit en het veenhooibeestje present is, groeien de planten in grote bulten en die bieden een ideale plek voor de rupsen om er te overwinteren. Mogelijk is het dus niet de plantensoort waar het om gaat, maar een fysieke bijzonderheid van het milieu. Als je er niet op bedacht bent dat andere factoren dan het voorkomen van een bepaalde plantensoort een rol kan spelen, kun je tot verkeerde inzichten komen. Het gaat tenslotte om de vraag op welke wijze het vrouwtje de plek kiest voor het afzetten van de eieren en hoe groot de kans is dat de rupsen ter plekke het vlinderstadium bereiken. Als je deze laatste vraagstelling tot uitgangspunt neemt, maak je een grote kans om op het spoor te komen waarom het veenhooibeestje in Nederland (en in België en Duitsland) op de meeste plaatsen verdwenen is, ook op locaties die op het eerste gezicht nog geschikt lijken.

Vergelijking van locaties

Om meer duidelijkheid te krijgen hoe de relatie tussen waardplant en vlindersoort in dit geval is, werd van 4 tot 8 juli 2005 een excursie georganiseerd naar enkele hoogvenen in Denemarken en Duitsland. Daaraan werd deelgenomen door medewerkers van de Vlinderstichting, het Staatsbosbeheer, de Stichting Bargerveen en ondergetekende met echtgenote. Het eerst bezochte terrein, Tofte Mose in Jutland, een 2300 ha groot hoogveen, ziet er op het eerste gezicht uit als een grasvlakte van eenarig wollegras met pleksgewijs wat heide en het veenhooibeestje komt, voorzover we konden nagaan, over het gehele terrein voor. Het is duidelijk dat hier eenarige wollegras de waardplant is. Dit terrein is voor deze vlindersoort een makkelijk leefgebied, de vlinders kunnen zich onbekommerd in alle richtingen verplaatsen, ze vinden overal een geschikte plek voor de voortplanting. Het tweede bezochte terrein dat daar vlakbij gelegen is, bestaat uit een restant van een ontwaterd hoogveen waarvan de begroeiing thans bestaat uit heide en berken. Eenarig wollegras komt daar maar spaarzaam voor en toch is het veenhooibeestje daar present. De situatie voor deze vlindersoort is daar moeilijk, de vlinders moeten het klaarspelen om de schaarse pollen met eenarig wollegras op te sporen.

In het Nederlandse Hingsterveen bij Schoonloo in Drenthe, een heideterrein dat voor de helft bestaat uit een droge heide en voor de helft uit een natte heide waarin veel pijpenstrootje (*Molinia caerulea*) en vrij veel eenarig wollegras groeit, blijken de rondvliegende veenhooibeestjes heel scherp te reageren op de grens tussen het natte en droge deel. Ze blijven opvallend binnen het drassige deel, maar vliegen daarbinnen zo op het oog vrij willekeurig rond. Als in deze situatie het eenarige wollegras de aangewezen waardplant zou zijn, moeten de vlinders in staat zijn om onderscheid te maken tussen de pollen van eenarige wollegras en die van pijpstrootje. Het is de vraag of de vlinders over zintuigen beschikken waarmee het verschil tussen de twee

plantensoorten opgemerkt kan worden. Meer voor de hand ligt dat dit zou kunnen op grond van verschillen in microklimaat, de pollen van eenarige wollegras zijn meer open en hebben een meer compacte strooisellaag zodat op tijdstip van afzetten van de eieren deze pollen merkbaar warmer kunnen zijn. In de buurt van het Hingsterveen komt op een restant van een hoogveen eveneens het veenhooibeestje voor, hoewel de pollen eenarig wollegras daar in een lagere dichtheid voorkomen. In dit opzicht zou dit terrein moeilijker zijn voor deze vlindersoort.

Uit deze waarnemingen blijkt in ieder geval dat meer eenarig wollegras niet betekent dat er meer veenhooibeestjes te verwachten zijn. Voor het onderkennen van de knelpunten voor het veenhooibeestje moet op andere factoren gelet worden. Als eerste vraag kunnen we ons stellen wat er te zeggen valt over rupsen op grassen in het algemeen.

Katholieke smaak

Rupsen die op grassen leven blijken in de regel niet kieskeurig te zijn wat betreft de soort. In de Amerikaanse literatuur wordt gezegd van grasetende rupsen dat ze een 'rather catholic taste' hebben, dat vertaald in het Nederlands een 'tamelijk katholieke smaak' voor onze oren raar klinkt. Dat 'catholic' slaat hier op algemeen maar wij zeggen dan liever dat de rupsen tamelijk polyfaag zijn. Dergelijke uitspraken zijn gebaseerd op proefnemingen naar de voorkeur van de rupsen. De eenvoudigste manier is om een aantal verschillende grassoorten samen in een bloempot op te kweken en daar de rupsen op los te laten en vervolgens te letten aan welke grassoort ze de voorkeur geven als voedsel. Dit is de manier waarop ikzelf de voorkeur voor een aantal grassen heb onderzocht. En dan blijkt dat de grasetende rupsen een tamelijk algemene smaak hebben, ze eten wat je ze aanbiedt. Er zijn uit deze proeven maar twee grassoorten naar voren gekomen die door alle soorten geweigerd werden: bevertjes (*Briza media*) en bochtige smele (*Deschampsia flexuosa*). Dit verschijnsel was zo opvallend dat een vermelding van een van deze twee grassoorten als waardplant voor een dagvlindersoort bij mij een signaal geeft van hier wordt gefantaseerd! Bijgevolg wordt de rest van de publicatie eveneens met wantrouwen bekeken.

Hoewel bochtige smele door hoefdieren vooral in de winter goed begraaasd wordt maar de verwante ruwe smele (*Deschampsia caespitosa*) door deze dieren versmaad als gevolg van de mechanische afweer van deze plant, is deze nu juist voor veel soorten grasetende rupsen een geschikt voedsel.

Grasuil

Er zijn nachtvinders die zich echter wel heel goed kunnen ontwikkelen op bochtige smele. Een voorbeeld daarvan is de grasuil (*Cerapteryx graminis*). In 1987 trad deze soort in het Deelerwoud massaal op en ontdeed de bossen volledig van hun grasmat. De beheerders waren enthousiast, de rupsen konden bochtige smele veel beter onder de duim krijgen dan de grote grazers. Als bij toverslag veranderde het aanzien van de bossen, ze zagen wit van het bloeiende walstro, gelardeerd met geel bloeiende kruiden. Opvallend was dat de rupsen alleen bochtige smele aten, de pollen pijpestrootje die er tussen stonden, werden zorgvuldig uitgespaard. In de literatuur worden echter verschillende grassoorten vermeld als waardplant voor de grasuil maar tijdens het massale optreden gedroegen zij zich strikt monofaag. De tweede bijzonderheid was dat

de rupsen zich alleen massaal in de bossen ontwikkelden, dus leefden van bochtige smele die in de halfschaduw groeide. De grasuil leeft dus niet zomaar van bochtige smele, maar van planten die onder speciale condities groeien. Pas nadat al het gras geconsumeerd was verplaatsten de rupsen zich in slagorde naar het aangrenzende open veld om daar de bochtige smele af te grazen. Wilde zwijnen, buizerds en wolken spreuwen deden zich vervolgens tegoed aan deze rupsenmassa.

Waarin zit de kneep?

De kneep in de relatie tussen voorkomen van een grassoort en van een grasetende vlindersoort zit hem dus in de eerste plaats in de plekkeuze van de vlinder (biotoop- of landschapvoorkeur) en in de nauwkeurigheid waarmee de vlinder de planten selecteert waarop de eieren worden afgezet. De vlinder kan daarbij reageren op de vorm van de plant, op de aanwezigheid van chemische stoffen of op de plek waar deze groeit. Een landschap kan in dit opzicht makkelijk of moeilijk zijn voor de vlinder om de gezochte planten te vinden. De meeste soorten graseters zijn echter nogal slordig in de keuze van de planten, enkele zelfs uitgesproken slordig, ze strooien de eieren gewoon in het rond op een plek waar ze zich schijnbaar toevallig ophouden. Vervolgens gaat het om de overlevingskans van de rupsen die daar ter wereld komen. Om te groeien zoeken ze een gras uit dat op dat moment een goede voedingswaarde heeft. Het ligt dus in de verwachting dat ze van tijd tot tijd overstappen naar een andere plant met een hoger eiwitgehalte die binnen hun bereik is. Een hoger eiwitgehalte betekent in de regel een betere verteerbaarheid.

Grassen vertonen een seizoensfluctuatie in voedingswaarde, de hoogste gehalten aan eiwitten treden op in de periode voor de bloei. Iedere grassoort heeft zijn eigen bloeitijd en in een soortenrijke grasvegetatie zijn in de periode van maart tot augustus achtereenvolgens verschillende grassen aanwezig die in bloei komen. Verder is van belang hoe de grasplant de winter ingaat. Blijft hij doorgroeien zolang het weer dat toelaat (voorbeeld bochtige smele) of verdort hij (voorbeeld pijpenstrootje). De meeste soorten grassen gaan na onthoofding door grazende herbivoren of maaiende mensen opnieuw groeien en hebben in die fase een hoge voedingswaarde. In een grazige vegetatie waarin een aantal grassoorten voorkomen en verschillende gebeurtenissen plaatsvinden, heeft een graseter vele mogelijkheden.

In een grazige vegetatie waarin slechts één soort optreedt, wordt het oppassen. De groeicyclus van de plant en de daaraan gekoppelde periodiciteit in voedingswaarde, moet passen bij de ontwikkelingscyclus van de graseter. Zo is pijpenstrootje in het begin van het groeiseizoen een geschikte voedingsbron voor veel soorten. Het heeft echter het nadeel dat de groei vrij laat in het seizoen op gang komt en dat na de bloei de voedingswaarde van het blad sterk terugloopt en in de herfst zelfs geheel waardeloos wordt. De duur van de groeicyclus van pijpenstrootje wordt echter sterk beïnvloed door de standplaatsomstandigheden. Op een vruchtbare bodem die het gehele jaar vochtig blijft, is de periode dat pijpenstrootje groen blad heeft bijna een maand langer dan op een arme en droge standplaats. En dat maakt veel uit voor de graseters. Zo kunnen het spiegeldikkopje (*Heteropterus morpheus*) en het groot dikkopje (*Ochlodes faunus*) alleen leven op pijpenstrootje als dat groeit op rijke standplaatsen.

Veenhooibeestje in het bijzonder

Het veenhooibeestje is net als zijn verwanten, een soort die in experimenten een katholieke smaak blijkt te hebben. De rupsen kunnen zich goed ontwikkelen op tandjesgras (*Danthonia decumbens*), ruwe smele, pijpenstrootje, borstelgras (*Nardus stricta*), ronde zegge (*Carex diandra*), snavelzegge (*C. rostrata*) en veenpluis (*Eriophorum angustifolium*). De rupsen groeien traag en na het ter wereld komen hebben ze twee maanden nodig om het stadium te bereiken waarin ze kunnen overwinteren en in het voorjaar nog een maand om het volgroeide stadium te bereiken. Voor een dergelijke levenscyclus komt het er wel op aan dat de periode van geschikte voedingswaarde voldoende lang is en samenvalt met de eetperiode van de rups. De genoemde grassen en zeggen voldoen hieraan, pijpenstrootje verdient echter nadere beschouwing. Op arme standplaatsen kan de duur van de groeicyclus te kort zijn. Uit het bezoek aan de terreinen waar thans nog het veenhooibeestje voorkomt, blijkt dat daar eenarig wollegras aanwezig is. Het voorkomen van eenarig wollegras gaat samen met een drassige bodem en een vrij open vegetatie die tot kniehoogte reikt. Het microklimaat in een dergelijke vegetatie is overdag vochtiger dan van de omgeving en dit type vegetatie biedt bovendien beschutting tegen wind. Het veenhooibeestje is een soort die in Europa vooral in de koele en vochtige streken aangetroffen wordt en de vlinder blijkt in vergelijking met de andere hooibeestjes kwetsbaar te zijn voor droogte en hitte. Dat het voorkomen beperkt is tot vegetaties die in dit opzicht beschutting bieden is daardoor te begrijpen. De relatie met eenarig wollegras als waardplant is in dit geval indirect. Dat de rupsen vooral op deze plantensoort gevonden worden, hangt samen met het feit dat ze hierop het gemakkelijkst te vinden zijn. Op de dunne en ronde bladstengels van eenarig wollegras zijn de rupsen beter zichtbaar dan op de warboel van een pol pijpestrootje. Zowel eenarig wollegras als pijpenstrootje kunnen bulten ontwikkelen die een geschikte situatie voor de overwintering bieden en boven water blijven uitsteken in de perioden van hoge waterstanden. Als de omstandigheden geschikt zijn voor een groeicyclus van pijpenstrootje die past bij die van het veenhooibeestje, kan ook deze plant een goede voedselbron zijn.

Bij rupsen die op grassen leven wordt de relatie met de waardplant dus in veel gevallen bepaald door de situatie waarin de planten groeien. De aard van een landschap is dus minstens even belangrijk als het voorkomen van de voedselplant.

Een onderzoek naar *Thaumetopoea processionea*

Frans Groenen

Thaumetopoea processionea heeft de laatste decennia in Europa zijn areaal uitgebreid. De soort heeft vanuit Duitsland, via Noord-Frankrijk en België, inmiddels een groot gedeelte van Nederland gekoloniseerd. In 1987 is de soort, na afwezigheid van bijna een eeuw, weer in Nederland waargenomen. Halverwege de jaren negentig van de vorige eeuw is er in Nederland een explosieve populatie-uitbreiding geweest.

In het jaar na deze explosie is de populatie echter ingestort terwijl de precieze oorzaak hiervan onbekend is. Uiteraard hebben bestrijding en parasitering een rol gespeeld maar

deze kunnen er volgens mij nooit de oorzaak van zijn geweest dat de populatie zo drastisch ineenstortte.

Een andere mogelijke reden is, dat de chemische samenstelling van het blad na kaalvaart anders is dan ervoor. Dit zou mogelijk van invloed kunnen zijn op de populatie. Het is van *Traumatocarpa pityocampa*, de zustersoort, bekend dat de populatie na kaalvaart van de dennenbomen instort als gevolg van de invloed van de veranderde chemische samenstelling van de naalden op de populatiesamenstelling.

Ook is het de vraag of de opwarming van het klimaat van invloed is op de uitbreiding van het areaal van *T. processionea*. De soort kwam immers honderden jaren geleden al in deze contreien voor, lang voordat er sprake was van een broeikaseffect. Van sommige insecten is bekend dat het voorkomen van grote populaties cyclus gebonden is.

Op dit moment zijn er meldingen dat de populatiedichtheid binnen het areaal van *T. processionea* weer aan het toenemen is. Er worden uitbarstingen gemeld in Duitsland (Baden-Württemberg), België en Frankrijk. Bij navraag aan collega entomologen blijkt dat zij dezelfde indruk hebben.

Voor dit onderzoek naar de geografische verspreiding en variabiliteit van *T. processionea* in Europa verzamel ik zoveel mogelijk data en materiaal van deze soort. Deze zullen in een database worden ingevoerd en in een later stadium bewerkt.

Ik wil de leden van Ter Haar dan ook vragen of zij gegevens van deze soort uit geheel Europa, aan mij ter beschikking willen stellen. Ook ben ik op zoek naar levend materiaal zoals eieren, rupsen, poppen en imago's voor verder onderzoek. Na afloop van het onderzoek wordt het materiaal, indien men daar prijs op stelt, terug gegeven of anders toegevoegd aan de collectie van het Zoölogisch Museum van Amsterdam. Indien iemand materiaal ter beschikking wilt stellen, kan dat per post naar mij worden toegezonden waarrbij de kosten kunnen worden vergoed. Indien iemand liever niet per post verzendt, wil ik eventueel een afspraak maken voor het ophalen van het materiaal. Brengen mag overigens ook.

Gegevens kunnen per post of digitaal aangeleverd worden op onderstaand adres:

F. Groenen
Dorpstraat 171
NL-5575 AG Luyksgestel
Nederland
Tel: 0497-542153
E-mail: groene.eyken@chello.nl

Over *Chloroclysta siterata* (Geometridae)

Maurice Franssen (maurice@franssenhagebols.demon.nl)

Tijdens de recente bijeenkomst van de sectie Ter Haar vertelde Frans Post dat de vroeger zo zeldzame *Chloroclysta siterata* tegenwoordig een vrij gewone soort is in de hele provincie Noord-Brabant. Voorts meldde de heer JAW Lucas een vangst van deze fraaie groene spanner in Hoek van Holland. Zelf had ik in 2005 vijf exemplaren op licht in de brandstrook langs de spoorlijn Ede-Arnhem.

Het lijkt er dus op dat *siterata* recentelijk flink algemener is geworden, na jaren van grote zeldzaamheid. In de eerste helft van de vorige eeuw werd de soort echter regelmatig gezien. Lempke [1] schrijft in 1949 dat *siterata* verbreid is in bosachtige streken op zandgronden, maar in de regel niet gewoon. Hij meldt vindplaatsen in de provincies Overijssel (1), Gelderland (15 op de Veluwe en Veluwezoom, 4 daarbuiten), Utrecht (6), Noord-Holland (2), Zuid-Holland (Wassenaar, Dordrecht, Oud-Beierland, de laatste is volgens Lempke mogelijk een zwerver), Noord-Brabant (Breda, Ulvenhout, Oisterwijk, Eindhoven) en Limburg (2). Echter, in de jaren daarna wordt *siterata* flink zeldzamer. In 1967 schrijft Lempke [2]: “Op dit ogenblik hoort de vlinder tot onze zeer zeldzame Geometriden, waarvan slechts hoogst zelden een exemplaar gevangen wordt. Het aantal nieuwe vindplaatsen is dan ook beperkt tot één (Wiessel/Gelderland, MF). Waaraan deze sterke achteruitgang te wijten is, is niet bekend.” Aan de voedselplant van de rups zal het niet gelegen hebben, want dat zijn diverse loofbomen.

Naast de wisselende mate van voorkomen is er nog meer interessants te melden over dit spannertje. Het overwinteringsstadium van *siterata* is de vlinder. Echter in de collectie van het ZMA is er een hele scheve geslachtsverdeling over de seizoenen. De collectie bevat 29 gedateerde mannetjes, waarvan 28 uit de herfst en één uit juni, gevangen door Oudemans in Arnhem op 19.vii.1869. Daarnaast zijn er 41 gedateerde vrouwtjes, waarvan 28 gevangen in de herfst, 12 in het voorjaar en één ex larva exemplaar. De vangsten in de brandstrook bij Ede passen in dit beeld: één vrouwtje op 17.iv. en vier mannetjes op 28.x.

Hoe is dit te verklaren? Het zou kunnen dat de mannetjes minder goed op licht komen na de winter, terwijl ze dat ervoor wel doen, maar dat strookt niet met de gegevens in de collectie in Amsterdam want die vlinders stammen veelal uit de tijd toen er nog niet met licht gevangen werd. Een andere verklaring zou zijn dat de paring al voor de winter plaatsvindt en de mannetjes de winter niet doorstaan. Dat zou betekenen dat de vrouwtjes van *siterata* het sperma wel tot een half jaar in hun lichaam bewaren voordat het gebruikt wordt om de eitjes te bevruchten. Die strategie komt vaker voor bij insecten, maar een half jaar is best lang. Echter, in andere landen waaronder Estland (A. Hausmann, pers. med.) lijkt het er op dat wél beide geslachten overwinteren. Wat is er nu precies in Nederland met *siterata* aan de hand? Alleen meer waarnemingen kunnen dit raadsel oplossen, ik houd me aanbevolen voor uw ervaringen!

Referenties:

- [1] Lempke, B.J., 1949. Catalogus der Nederlandse Macrolepidoptera. Tijdschrift voor Entomologie 92: 113-218.
- [2] Lempke, B.J., 1967. Catalogus der Nederlandse Macrolepidoptera (Veertiende Supplement). Tijdschrift voor Entomologie 110: 223-342.

VOORJAARSBIJENKOMST VAN DE SECTIE SNELLEN

De voorjaarsbijeenkomst wordt gehouden op

Zaterdag 25 maart 2006

Om 11.00 uur in Verenigingsgebouw "Killesteijn", Kortenhoeveneseweg 63, 4128 CN
Lexmond. tel: 0347 341933

AGENDA

10.30 Zaal open
11.00 Opening
12.00 Rondvraag
12.30 Lunchpauze
13.30 Faunistische mededelingen
16.00 Sluiting

Tijdens de middagpauze zal Eddy Vermandel entomologische instrumenten en hulpmiddelen ter verkoop tonen. Tevoren kunt u inlichtingen krijgen en/of bestellingen plaatsen. Tel: 0114-370378; e-mail: info@vermandel.com

Voor beide bijeenkomsten geldt dat er koffie is en u kunt ook frisdrank, broodjes, soep, tosti's etc. kopen bij de bar. Het staat iedereen vrij om een eigen lunch mee te nemen.

BUSLIJNEN

Van Utrecht CS naar Lexmond en viceversa: 154

VOORJAARSBIJEENKOMST VAN DE SECTIE TER HAAR

De voorjaarsbijeenkomst wordt gehouden op

Zaterdag 8 april 2006

Om 11.00 uur in Verenigingsgebouw "Killesteijn", Kortenhoeveneseweg 63, 4128 CN
Lexmond. tel: 0347 341933

AGENDA

- 10.30 Zaal open
- 11.00 Opening
- 12.00 Rondvraag
- 12.30 Lunchpauze
- 13.30 Faunistische mededelingen
- 16.00 Sluiting

Tijdens de middagpauze zal Eddy Vermandel entomologische instrumenten en hulpmiddelen ter verkoop tonen. Tevoren kunt u inlichtingen krijgen en/of bestellingen plaatsen. Tel: 0114-370378; e-mail: info@vermandel.com

Voor beide bijeenkomsten geldt dat er koffie is en u kunt ook frisdrank, broodjes, soep, tosti's etc. kopen bij de bar. Het staat iedereen vrij om een eigen lunch mee te nemen.

BUSLIJNEN

Van Utrecht CS naar Lexmond en viceversa: 154